

Potřebnost oddělení příbuzenská péče a pěstounské péče

Odborná veřejnost stále otevřeněji hovoří o tom, že příbuzenská a zprostředkovaná pěstounská péče jsou dva rozdílné instituty péče, které by měly mít oddělenou právní úpravu. Proto se společný výzkum Centra psychologické pomoci v Ostravě a výzkumné organizace SocioFactor zaměřil na specifika příbuzenské pěstounské péče a potřeby těchto pěstounů. Cílem výzkumu bylo také připravit odborné východisko pro definici institutu příbuzenské péče jako samostatného právního institutu péče.

Výsledky výzkumu plně potvrdily odborné hypotézy o rozdílných charakteristikách a rozdílných potřebách zmíněných dvou skupin pěstounů, výsledky mohou sloužit jako podklad pro změnu právní úpravy.

Specifické aspekty příbuzenské pěstounské péče:

- a. **Minimální možnost volby:** Požadavek na to, aby pěstouni pečovali o dítě, přichází do jejich života neočekávaně a náhle. Pěstouni neplánovali, nepřipravovali se a netoužili po tom, aby mohli vychovat další dítě. Cítí však silnou morální povinnost se o příbuzné dítě, které se ocitlo v nouzi, postarat, a přijímají tuto povinnost jako samozřejmost.
- b. **Neplánovaná a radikální změna života:** V životě pěstounů dochází k radikální změně jejich životního způsobu ze dne na den, aniž by měli čas tuto změnu promyslet nebo naplánovat (např. ukončení kariéry, nutnost změnit bydliště, opuštění koníčků). Změny jsou vyvolané náhlým příchodem dítěte do rodiny a jeho potřebami.
- c. **Nedostatek informací při rozhodování:** Rozhodnutí pěstouni dělají na základě neúplných informací a pod časovým tlakem. Na rozdíl od zprostředkovaných pěstounů nemají úplné informace o tom, co znamená a přináší do života pěstounská péče. Neprochází přípravou na novou roli, není na ni čas, dítě se ocitá v rodině rychle.
- d. **Příbuzenské vazby:** Pěstouni čelí specifickým problémům, jejichž zdrojem je příbuzenská vazba k dítěti a také k rodičům dítěte, jako je např. „konflikt rolí“ (jsem matka nebo babička?). Rodinná historie ovlivňuje významně vztah mezi pěstounem, rodiči a dítětem, jejich vztahy jsou více emočně angažované. Objevují se negativní dopady na autoritu pěstouna jako pečovatele a vychovatele.

- e. **Vnímaní trvalosti závazku:** Péče není v rámci rodiny považována za dočasnou, ale za trvalé řešení od svého počátku, **příbuzenští pěstouni chápou roli pěstouna spíše jako dlouhodobou. Svým pojetím** se proto více blíží právům a povinnostem spojeným s osvojením.
- f. **Vysoké riziko ohrožení rodiny a sociální disfunkce:** Po přijetí dítěte dochází k vícečetné sociální exkluzi rodiny na úrovni pěstouna i dítěte. Pěstouni nemají vrstevníky se stejnými problémy/životním stylem, jejich generace již nemá vlastní děti, a naopak děti nemají kamarády z rodin, se kterými se stýkají jejich pěstouni. Pěstoun se ocitá v situaci, kdy na něj prostředí klade značné požadavky a očekávání, na které svými kapacitami a možnostmi není schopen reagovat.
- g. **Vysoký věk pěstounů:** Dvě třetiny příbuzenských pěstounů jsou prarodiče svěřených dětí. Podobný poměr uvádějí i další výzkumy. Na rozdíl od zprostředkovaných pěstounů jde o starší generaci (více než dvě třetiny jsou starší než 50 let). To samo o sobě přináší řadu specifických problémů ve srovnání se zprostředkovanými pěstouny:
- **Mezigenerační rozdíl** mezi pěstounem a dítětem je zdrojem jiného životního tempa dětí a pěstounů (trávení volného času, přátelé rodiny, rozkol v názorech, hodnotách, životním stylu...)
  - **Často nesplnitelná očekávání vzdělávacího systému od rodičů:** Složitá situace v podpoře dětí ve vzdělávání, především na druhém stupni a později (technologie, zvládnání jazyků, požadavky na žáky...). Vzdělání dnes obsahuje znalosti, které se starší generace nikdy ve škole neučila. Vzdělávací systém přitom vyžaduje větší zapojení rodičů.
  - **Souběh kritických životních etap:** Doba dospívání dětí (tzn. jedno z nejnáročnějších období výchovy) se překrývá s obdobím úbytku sil pěstouna (z důvodu věku a zdravotního stavu) nebo jeho odchodem do důchodu (snížení příjmu).
  - **Obava z budoucnosti:** Péči provází značné obavy pěstounů z budoucnosti kvůli jejich věku a zdravotnímu stavu, provází ji strach z toho, zda se o dítě dokáže adekvátně postarat až do jeho zletilosti.
  - **Finanční problémy:** vysoký věk pěstounů je spojen s ukončením pracovní činnosti a odchodem do důchodu. Výše důchodu však nezohledňuje situaci, kdy se důchodce musí postarat o nezaopatřené dítě.

Potřebné změny v oblasti příbuzenské péče

Výše zmíněné legislativní oddělení příbuzenské péče od pěstounské péče samo o sobě nestačí. Je zároveň velmi důležité, aby se změnily parametry podpory příbuzenské péče, a to minimálně ve třech základních oblastech: finanční podpora, podoba a forma doprovázení a úprava práv pečujícího příbuzného směrem k dítěti.

1. Finanční podpora

Výzkum prokázal, že příbuzní, kteří měli přiznanou dávku pěstouna, se cítili finančně stabilní v 62 % případech, příbuzní pěstouni bez dávky vykazali stabilitu jen ve 27 % případů. Ti, kteří mají dávku přiznanou, si v 65 % myslí, že by péči bez finanční podpory státu nezvládli.

Je zapotřebí, aby se finanční podpora příbuzných pěstounů stala pevnou součástí jejich podpory od samého počátku péče. Zároveň by její výše měla být předem predikovatelná. Řešením může být i různá výše této dávky dle doplňujících testových kritérií (např. počet dětí v péči a jejich věk, věk nebo příjem pečujícího).

2. Jiná podoba a forma doprovázení

Odlišnosti v zahájení příbuzenské péče a jejím průběhu, zmíněné výše, vyžadují odlišný koncept podpory a doprovázení příbuzných pečovatелů. Především by měly být zohledněny následující prvky péče:

- a. Zajištění **konzistentních informací** a intenzivní podpory ještě před zahájením péče (tzn. ihned po vznesení požadavku na péči o dítě).
- b. **Okamžitá podpora** doprovázející organizace (ne pouze OSPOD) při přípravě domácnosti a jejích členů na přijetí dítěte, s cílem podpořit sociální fungování domácnosti těsně po přijetí dítěte, aby přitom byly zohledněny a zajištěny potřeby dítěte i pěstouna.
- c. Zajištění **psychologické podpory pro dítě i pro pěstouna** již od momentu zahájení péče.
- d. Zvýšená **podpora rodiny v oblasti vzdělávání dětí**, včetně podpory komunikace se školou.
- e. Podpora při zajištění **odlehčovacích služeb** a sdílení péče pro případy, kdy pěstoun není schopen se dočasně o dítě starat (př. ze zdravotních důvodů).
- f. Zvýšená **podpora v krizových obdobích výchovy** (zejm. období dospívání).

- g. Zvýšená **podpora** v oblasti sociální **inkluzie rodiny** (sdílení, síťování rodin) do komunity, péči o udržování sociálních vazeb a vztahů uvnitř i vně rodiny.
  - h. Vzdělávání pečujících kombinovat s podporou **sdílení zkušeností a problémů** mezi pečujícími příbuznými, zajistit podporu sounáležitosti v pěstounské rodině.
3. **Posílení pravomocí** pečujících příbuzných v oblasti běžných záležitostí nebo zajištění příbuzenské péče v kombinaci s poručnictvím. V praxi je formou péče příbuzenská péče bližší osvojení, je proto vhodné zajistit možnost vyřizovat dětem alespoň běžnou agendu týkající se běžného života a fungování, a to v situacích, kdy biologičtí rodiče nejsou schopni prokazatelně naplňovat svou rodičovskou povinnost – jako zastupování dítěte ve vztahu ke zdravotní péči, vyřizování dokladů a zastupování dětí ve vybraných správních úkonech nebo zastupování dětí ve vztahu k bankovním a pojistným společnostem.

O výzkumu:

Výzkum proběhl v šesti navazujících etapách v letech 2019 a 2020.

Výzkum byl realizován jako kombinace kvalitativních individuálních a skupinových rozhovorů a statisticko-quantitativního šetření.

Do kvantitativního šetření bylo zapojeno 169 pěstounských rodin z Moravskoslezského kraje.

Výzkum byl finančně podpořen Nadací Sirius.

Detailní závěrečná zpráva je dostupná online na www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/Zaverecna-zprava-Pestounska-pece-pribuznych-analyza-potreb_k_5-2-2021.pdf

Kontakty:

PaedDr. Zdeněk Moldrzyk
Centrum psychologické pomoci
moldrzyk@cepp.cz

Ing. Bc. Dana Lipová
Nadace Sirius
dana.lipova@nadaceSirius.cz

doc. PhDr. Daniel Topinka, Ph.D.
SocioFactor
topinka@sociofactor.eu

Praha 10. 2. 2021